

framförallt läkemedlens verkan genom att människor tror på dess effekter. Läkemedel blir därmed ett medel för att organisera risker i vardagen, en dimension Hansson kallar magisk. För att diskutera denna magiska dimension anknyter han till klassisk antropologisk teori, närmare bestämt Marcel Mauss diskussioner om magi och skyddsföremål. Också i det här sammanhanget hade det behövts en tydligare diskussion om huruvida Mauss diskussioner om magi är tillämpligt på ett fenomen som astma. För att sammanfatta det övergripande temat för det här kapitlet handlar det om hur ungdomar på olika sätt försöker komma förbi de begränsningar läkemedlen ställer dem inför.

I Begränsningarnas dramaturgi tar Hansson upp hur begränsningar kan påverka människor med astma genom att de känner sig pressade att förhålla sig till omgivningens krav och hur de på olika sätt försöker dölja sin astma. Här behandlar Hansson hur lika intervjupersoner upplever det faktum att agerandet bland människor i omgivningen kan påverka deras hälsa och det faktum att de ibland kan behöva ta mediciner också i offentliga sammanhang. För att diskutera begränsningar av det här slaget använder han sig av olika teoretiska infallsvinklar, t.ex. Goffmans dramaturgiska perspektiv, de Beauvoirs diskussioner om hur subjekt omvandlas till objekt och Youngs diskussioner om kulturellt förtryck av sociala grupper. Här används väl många och olika teoretiska tankegångar och kapitlet hade tjänat på en teoretisk uppremsning.

Förutom att anknyta till dessa olika teoretiker använder förf. metaforen kamouflage för att diskutera hur ungdomarna anpassar sig till olika miljöer. Han använder sig av denna metafor på ett intressant sätt som verkligen bidrar till att förtydliga och förklara hur människor i praktiken arbetar för att smälta in i olika sociala sammanhang.

I det avslutande kapitlet, En skiss till en etnologisk etik, återkopplar Hansson dels till avhandlingens syfte/frågeställningar och sammanfattar de viktigaste resonemangen i varje kapitel, dels inleder han en ny diskussion om etnologins roll i relation till frågor som rör etik/moral. I det sammanhanget ställer han visserligen intressanta frågor, men eftersom de varken knyts till en redan pågående och omfattande diskussion om etnologi och etik/moral eller till resultaten i hans studie, så känns diskussionen väl fristående från avhandlingen i övrigt.

Hansson använder sig av en klar och tydlig framställning, även om han väl flitigt använder sig av retoriska frågor för att skapa övergångar mellan olika stycken.

Formalia och referenssystem väcker inga invändningar. Avhandlingen kunde dock ha haft tydligare referenser till etnologisk forskning i själva brödtexten.

En av avhandlingens viktigaste poänger är att ifrågasätta att patienter automatiskt internaliserar en diagnos och den behandling som kommer med den. Hansson driver istället tesen att människor snarare förhåller sig till diagnos/behandling på olika sätt beroende på olika situationer. Det här innebär att han vill betona och lyfta fram en syn på sjukdom (mer specifikt astma) som influerat av såväl valmöjligheter som sociala och kulturella faktorer. Denna ambition är berömvärd.

Hans användning av Simone de Beauvoir utgör ett intressant teoretiskt grepp, eftersom han genom att hänvisa till henne kan komma förbi den väl naiva tilltron till människans fria handlingsmöjligheter som präglar vissa fenomenologiska eller existensfenomenologiska studier.

Avhandlingens röda tråd rör hur klassificering och diagnos kan kopplas till objektiviserande av människor. Det finns i studien en intressant spänning mellan å ena sidan föreställningen att en diagnos alltid innebär en klassificering som är förtryckande och å andra sidan att frånvaron av ett erkännande från allmänheten när det gäller det egna sjukdomstillståndet kan vara något som begränsar människors livsmöjligheter. I detta sammanhang framstår Hansson själv som ambivalent. I vissa avsnitt framställs diagnosticeringen i sig som ett problem, i andra är det snarare avsaknaden av ett erkännande av individen som astmatiker som blir det problematiska.

Ett problem med avhandlingen är att den innehåller en väl tydlig normativ dimension och att analyserna av empirin på vissa ställen är väl teoristyrda. Även om det hade varit önskvärdt med fler empiristyrda analyser och en uppremsning bland de teoretiska resonemangen, är avhandlingen intressant eftersom den bidrar med såväl nya teoretiska perspektiv som att fördjupa förståelsen av hur människor lever med olika slags sjukdomstillstånd.

Anna Hagborg, Södertörn

Helena Kåks: *Mellan erfarenhet och förväntan. Betydelser av att bli vuxen i ungdomars livsberättelser*. Filosofiska fakulteten, Linköpings universitet 2007. 322 s. English summary. ISBN 978-91-85895-64-9.

Inledningsvis får vi träffa Sofia, 15 år gammal vid mitten av 90-talet. Hon funderar över vilket gymnasieprogram

hon ska välja, om kompisars val, om vilka arbeten som kan finnas efter gymnasiet, om en förestående flyttning till annan ort. Längre fram får vi möta Sofia igen, vid 17, 22 och 25 års ålder, när hon talar om samma och liknande teman och blickar både framåt och bakåt i sitt liv. De flesta av hennes klasskamrater i nian har deltagit i liknande intervjuer som utgör grunden för Helena Kåks avhandling.

Syftet med avhandlingen – som lagts fram inom Tema Kultur och Samhälle inom Institutionen för studier av samhällsutveckling och kultur – formuleras på sidan 22 och lyder: att undersöka hur ett antal unga människor berättar om och reflekterar över sina liv och hur olika betydelser av att bli vuxen konstrueras i deras livsberättelser. Syftet förtydligas genom tre frågeställningar:

På vilka sätt samspekar erfarenhet och förväntan i de intervjuade ungdomarnas livsberättelser? Hur relaterar ungdomarna sina berättelser till dominerande kulturella narrativer? Hur konstrueras betydelser av att bli och vara vuxen i ungdomarnas livsberättelser, och hur förändras dessa konstruktioner över tid?

Det finns alltså ett dubbelt perspektiv i avhandlingen; den handlar om hur det är att bli vuxen i dagens samhälle, och om ungdomars berättelser om detta – och, syntesen av de två frågorna: hur förhåller sig ungdomarna i sina liv och sina berättelser till de "life-scripts" som samhället erbjuder?

Inledningen är ganska kort, egentligen bara en presentation av avhandlingens tema och uppläggning. I kapitel 2 problematiseras vad det innebär att bli vuxen, dvs. vår kulturella indelning av livet i olika åldrar som också blir ett raster för kategorisering av individer, och vidare den senmodernitetsdiskussion kring ungdom som inspirerar ungdomsforskningen.

Ungdom är att vara på väg att bli vuxen. Till ungdomens särart hör att pröva sig fram, att söka nya uttryck. Ungdom förknippas med hälsa och skönhet, som står för ett positivt värde, men också för underordning. Vad innebär det då att bli vuxen? Ha utbildning, anställning, sammanboende och äktenskap. En tydlig tendens i västvärlden är att det tar allt längre tid för ungdomar att etablera sig på arbetsmarknaden. Efter Biggart och Walther används begreppet Yo-Yo-Transitions för att beteckna en pendelrörelse där frigörelsen från föräldrarna kan ske med flera återkomster: vuxenblivande är inte en övergång utan flera.

Att bli vuxen innebär enligt senmodernitetsteoretiker risker och osäkerhet, kön och klass minskar i förklaringskraft, ökad individualisering, föränderliga iden-

titeter. Självidentitet har blivit ett reflexivt projekt, där individen har ansvaret för att hålla igång livsberättelsen. Mot detta åberopar Kåks kritik av Giddens, Beck och Bauman hos de norska ungdomsforskarna Krage och Öja, som ifrågasätter bilden av ungdomar som starka och självständiga – eller rättare sagt, de påpekar svårigheten att göra empiriska studier när teorin redan postulerat ett visst perspektiv. Deras lösning är då att göra en uppdelning av individualiseringen i tre nivåer: institutionell, kulturell och individuell. Här är då Helena Kåks val att koncentrera sig på den kulturella nivån, dvs. att söka efter kollektiva modeller för att förstå och konfigurera upplevelser och påståenden om relationen mellan samhälle och individ. En motivering är att just denna nivå inte är lika uppmärksam i ungdomsforskningen som de övriga två. Kapitlet avslutas med en diskussion om de vetenskapliga modellernas genomslag på kulturell och individuell nivå, och Helena Kåks väljer att se teoribildningen om den ökade individualiseringen som en ny Stor Berättelse.

I kapitel 3 diskuteras livsberättelser, både som företeelse och som metodiskt verktyg. Kapitlet är en fylig genomgång och diskussion av begreppsapparaten inom aktuell forskning med och om livsberättelser, med "livsberättelsen som narrativ konstruktion" och "livsberättelsen som identitetskonstruktion" som två viktiga perspektiv.

I kapitel 4 presenteras avhandlingens empiri och dess tillkomst. Intervjuserierna påbörjades ursprungligen inom projektet *När mänskliga räckhåll förändras* vid Dalarnas forskningsråd under andra halvan av 90-talet. En niondeklass intervjuades med fokus på "hur nya impulser genom utbildning, resor, massmedia, reklam osv. tillsammans med deras bakgrund formar en livshållning". Vid 17 år följdes undersökningen upp i en gruppintervju. I ett nytt projekt, när ungdomarna blivit 22 år, gjordes intervjuer om förhållningssätt till plats och rörlighet i en värld av ökande globalisering; dessa intervjuer relaterade till de förra, formulerade som vad hade hänt sedan sist, och hur såg de på framtiden. Slutligen, vid 25 års ålder, gjordes en intervju inom ramen för avhandlingsarbetet med ett uttalat livsberättelseperspektiv. Totalt 21 har varit med hela vägen, men bara 18 vid alla fyra tillfällen.

Det handlar alltså om en niondeklass från Ludvika, en industriort i Bergslagen med en dominerande industri. Under trycket av 90-talets lågkonjunktur och nedläggning av flera arbetsplatser har med tiden de flesta av de intervjuade ungdomarna flyttat från orten.

Ungdomarna, fördelade på 14 tjejer och sju killar, har med något undantag svenska föräldrar. Uppväxtorten är alltså främst relevant som uppväxtmiljö och som grundläggande referensram.

Kapitel 5, Minnesbilder, handlar just om att minnas, att blicka bakåt i livet. Hur startas en livsberättelse? Hur skapas tidiga minnen? Hur konstrueras en vändpunkt? Och vilka är de viktigaste vändpunkterna? Att börja gymnasiet var en viktig vändpunkt – få av 25-åringarna reflekterar över att de valde att börja gymnasiet. Att flytta hemifrån hade störst betydelse som övergång hos dem som flyttade redan under gymnasietiden. För andra var flyttningen en mer utdragen process, flera flyttningar med återvändande, tills man skaffat egen bostad. Utbildning och arbete, anställningar och arbetslöshet är förhållanden som påverkar vuxenblivandet och självständigheten. Ut och resa – flera har det inte bara som en vändpunkt, utan tillskriver det avgörande betydelse. Det kan vara upplevelser och möten som förändrat livet, det kan vara upplevelsen att klara sig utan föräldrar, att vara självständig. Ändringar i familjerelationer är också viktiga vändpunkter. Att mista en förälder, att träffa en partner samt den definitiva övergången: att bli förälder. Sammantaget finns det inte en tydlig övergång till vuxenvärlden utan flera övergångar som kombineras för att uppnå vuxenhetens autonomi.

I Livsvägar presenteras två ungdomars livsberättelser som helhet. Analytiskt är ett mål att urskilja hur olika händelser länkas samman, och om det skapas någon form av utvärderande slutpunkt, eller någon tydlig riktning, och hur framtiden finns med som del av berättelsen. En fråga som kommer upp är: Hur viktig är kronologin? Intervjun med Fredrik har ingen tydlig kronologisk uppläggning, utan växlar mellan olika teman. Det som ger någon slags känsla av tidsperspektiv är att ett övergripande tema är hans väg mot ett liv där han i allt högre grad "passar in", vidare att olika teman polariseras utifrån ett "nu" i förhållande till "då", dvs. tidigare i livet.

Intervjun med Catrin har däremot en tydlig kronologisk uppläggning; huvudtemat är hur hon tagit makten över sitt eget liv från att ha levt i social misär med en missbrukande mamma. Fredriks berättelse illustrerar "den förlängda ungdomstiden"; han har tagit flera olika steg, men har inte etablerat sig definitivt på arbetsmarknaden. Catrins ungdom framstår närmast som antites till den förlängda ungdomstiden; hon blev tvungen att bli vuxen väldigt tidigt.

Kapitel 7 handlar om framtidsperspektiv. Inlednings-

vis för Kåks en diskussion om hur framtid förs in i intervjun, om vilka underförstådda life-scripts som ungdomarna "tänker framtid" med. Ur exemplen framträder två scripts som de förhåller sig till, oavsett om de själva identifierar sig med dem eller inte. Det finns ett normativt, som handlar om att ta vara på sina möjligheter, resa ut i världen, flytta till någon större stad, studera med sikte på ett kreativt och välbetalt yrke samt bilda familj när man är tryggt etablerad på arbetsmarknaden. Men det finns också ett negativt script, som exemplifieras av dem som blir kvar i Ludvika, börjar arbeta direkt efter gymnasiet och bildar familj vid tidig ålder. I kapitel 8, som handlar om att se tillbaka och utvärdera (och främst bygger på 22- och 25-årsintervjuerna), återkommer dessa life-scripts, som kan vara starkt normerande i life-review. Ungdomar "kan vägra acceptera scriptet som ett ideal för egen del, men de tvingas samtidigt leva med en medvetenhet om att normen är starkare än så" (s. 260). Här återkommer frågeställningen om när och hur man blir vuxen, och vad det innebär. Den ekonomiska självständigheten i förhållande till föräldrarna är en viktig faktor, men också en reflexivitet i förhållande till det förflutna och medvetenhet om ständig utveckling.

I kapitel 9 summeras så undersökningen och resultaten diskuteras. Livsberättelsen är alltid situationsbestämd och kulturellt betingad, och utgör en helhet. Bakom frågor och svar ligger starka narrativa script. Livsberättelsen är i ständig förändring, den måste revideras och omtolkas över tid – något som är särskilt tydligt vid jämförelser mellan intervjuer vid 15 respektive 25 års ålder. Det finns två starka life-scripts, där "fria och självständiga" framstår som norm.

En underrubrik lyder "Life-scripts som könskodade och klassbestämda", även om avsnittet också talar om familj, heteronormativitet, plats, och samhälle. Klass och kön är kategoriseringar som sällan uttalas, de märks främst genom individuella redogörelser om familjens socioekonomiska status, och om hanteringen av övergångar i livet. De med större tillgång på olika former av kapital har större möjlighet att "skjuta upp vuxenblivandet" och också formulera poänger med det. Mindre resursstarka ungdomar kan istället hamna i situationen att tvingas skjuta upp vuxenblivandet. Kön är närvarande genom att den traditionella kärnfamiljen framstår som ideal – även om andra erfarenheter finns. Kärnfamiljen är inskriven i båda scripten: i det negativa tar kvinnan huvudansvar för hem och barn och mannen försörjer, i det positiva eftersträvas en mer jämställd ordning. I båda scripten ingår föräldraskap – vad som skiljer är

tidpunkten för att skaffa barn. Men några tar avstånd till synen på barn som en självklarhet. Det är framför allt de som ”inte vill binda sig”, och som i övrigt strävar efter att leva vid sidan av normen, vilket Kåks tolkar som en anslutning till den stora berättelsen om det individualiserade samhället. Scripten innehåller också en bild av plats, polariserad i storstad – mindre ort. Plats, klass och kön är sammanvävda inom respektive script.

Modernitetsteoretikerna Giddens, Beck och Bauman återkommer som synes avhandlingen igenom. Bitvis är det en ganska kritisk hållning gentemot dem, och de karaktäristiska drag de formulerat (individualiseringens viktiga position osv.) ifrågasätts utifrån empirin. Samtidigt konstaterar Helena Kåks att dragen finns närvarande i vad Giddens kallat en ”dubbel hermeneutik”, och avhandlingen avslutas med konstaterandet att ”en ung människa som berättar om sitt liv svårligen kan ställa sig helt vid sidan av Den Stora Berättelsen om det individualiserade samhället som modernitetsteoretikerna formulerar”.

Mitt referat har blivit relativt långt och detaljerat, vilket beror på att det är både en intressant empiri som belyser ett viktigt område – ungdomars vuxenblivande – som redovisas, och en fyllig diskussion av empirins tillkomst och form. Det är alltså en mycket givande läsning som ger viktiga bidrag till både ungdomsforskning och narrativitetsforskning.

Det framstår som det var en etniskt homogen grupp som intervjuades – förklarligt med tanke på materialets tillkomst. Här hade en diskussion varit på sin plats. Likaså kunde alternativa material ha diskuterats, t.ex. mer formaliserade uttryck som personliga klippböcker osv.

Kapitel 6, Livsvägar, handlar främst om Fredrik och Catrin, vilkas livsberättelser kontrasterar mycket mot varandra. Här kan man undra över urvalsprincipen – är alltid polarisering den bästa principen? Samtidigt finns en styrka i att kapitlet låter personer komma fram i helfigur (20 respektive 12 sidor), vilket motverkar reducering av berättelserna till inneboende modeller.

Vad som också framstår som en begränsning är att det endast är två dominerande life-scripts som framträder tydligt, vilket är förklarligt med tanke på att antalet intervjuade inte är så stort. Men det kunde ha varit på sin plats med en diskussion av alternativa life-scripts och framtidssyner. Här tänker jag på fenomen som religiös eller politisk väckelse, småföretagaranda, eller framtidsbilder utan harmonisk samhällsutveckling – inte vad vi kan kalla dominerande hållningar, men de förekommer i samhället och borde också kunna påverka ungdomars

livsberättelser. Likaså är invandrarungdomars framtidsbilder och life-scripts med hänsyn till skilda erfarenheter och samhällsposition inte självklara.

Diskursbegreppet dyker upp på sidan 205 i ett resonemang om diskurser kring ungdomsperioden, men används inte i övrigt. Här finns ju annars en stor potential. Vidare kunde ett genusperspektiv också ha prövats inte bara på vad som berättades, utan också på vem som berättade – eller vad kan man säga om mäns/kvinnors sätt att berätta?

Dessa påpekanden ska inte skymma att det är en väl genomförd och analytiskt driven undersökning med vetenskaplig tyngd. I avhandlingen får ungdomar födda runt 1980 komma till tals och ge sina bilder av hur de förstår livet, tillvaron och framtiden. Detta sker inom ramen för en problematisering av ålderskategorier, särskilt vuxenhet och vad det innebär att bli vuxen. Förutom att avhandlingen är ett viktigt bidrag till forskningen om ungdomar, om ålder och i viss mån även om hur plats skapas, är den också ett genomtänkt bidrag till livsberättelseanalysens metodik. En styrka är särskilt diskussionerna i kapitlen 5–8 om hur olika teman aktualiseras och skapas inom intervjusituationen. Avslutningsvis ska sägas att det är få avhandlingar som har en så helgjuten karaktär, där teori, metod och empiri utgör aspekter av varandra.

Alf Arvidsson, Umeå

Stina Fallberg Sundmark: *Sjukbesök och dödsberedelse. Sockenbudet i svensk medeltid och reformatorisk tradition*. Bibliotheca Theologiae practicae 84. Artos, Skellefteå 2008. 308 s., ill. English summary. ISBN 978-91-7580-373-9.

Stina Fallberg Sundmark lämnar i sin doktorsavhandling en ingående monografisk framställning av sockenbudstraditionen i Sverige under medeltid och reformationstid. Hon har valt att steg för steg skildra förloppet från det att prästen kallades att ge sig åstad på sockenbud och tills han återkom till kyrkan eller prästgården. Man får en klar uppfattning om hur det hela gick till. Därpå följer för varje avsnitt en teologisk förklaring till innebörden av agerandet och en sammanfattning.

Genom att sockenbudet skedde för öppen ridå såväl i städer som på landsbygd kom människor i närkontakt med både kyrkans aktörer och instrument. Tack vare avlatsbestämmelser stimulerades lekmännen även att